

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

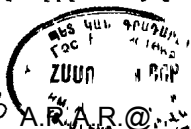
ՀԱՅԵՑԻ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

Գ.

Իբրեւ հետեւութիւն «Սիռն»ի վերջին երկու թիւերով հայեցի կրթութեան շուրջ մեր կատարած խորհրդածութիւններուն, եզրակացուցեր էինք թէ համազգային ուժերով միայն այսուհետեւ կարելի պիտի ըլլար այդ ուղղութեամբ որեւէ դրական աշխատանք տանիլ արտասահմանի մէջ, եւ թէ, միւս կողմէ, արդէն իսկ ուշ էինք միացեալ ուժերով կեդրոնական մարմին մը կազմելու նման մտադրութեան մը մէջ:

Կազմակերպող նման մարմնի մը անհրաժեշտութիւնը նոր չէ որ կը զգացուի: 1870-ական թուականներէն սկսեալ, նախ «Արարատեան», «Ազգանուէր Հայուհեաց», ու ապա՝ ասոնց միացումով կազմուած «Միացեալ» ընկերութիւնները Պոլսոյ մէջ՝ մէկ նպատակ կը հետապնդէին՝ հայաբնակ զաւառներուն մէջ հաստատել դպրոցներ, հայթայթել անոնց պիւտճէն, պատրաստել տալ դասագիրքեր եւ, վերջապէս, ճարել ուսուցիչներ՝ որոնք ընդունէին աշխարհէն մոռցուած գիւղեր երթալ եւ մանուկներ, դաստիարակել: Այս ընկերութիւնները, կեանքի բերուած առաւելաբար Ա. Արփիարեանի նման երիտասարդ, կորովի եւ հեռահայեաց հայերու ջանքերով, ներկայէն աւելի՝ շատ մօտ ապագան ունէին իբրեւ հեռանկար. ազագայ, որ այդ մարդոց պայծառ մտքերուն մէջ արդէն իսկ յստակօրէն կը պատկերանար իբրեւ կեանք մը ինքնիշխան ու անկախ, սեփական հայրենի հողի վրայ, անհրաժեշտաբար պէտք ունեցող զարգացած եւ ուսեալ սերունդի մը սրբտեղանդն աջակցութեան: Եւ ոչ ոք կրնայ ուրանալ վճռական դեր այս ընկերութիւններուն շնորհիւ բացուած անհամար դպրոցներուն, այն ցանցին՝ որ հայ հոգիները միացուց օղակ առ օղակ, եւ ուր, բանաստեղծին բառերով, «Ա-Բ-Գ»-ը կը հնչէր իբրեւ «ազգային երգ»:

Կը խորհինք որ ներկայիս նոյնքան եւ թերեւս աւելի՝ անհրաժեշտ է այսպիսի կեդրոնական կազմակերպութիւն մը, որ արդիական եւ ազատ պայմաններու ընձեռած գիւրութիւններէն օգտուելով, կարենայ յաջողագոյն կերպով վարել կրթական մեր գործը արտասահմանի մէջ: Պոլսոյ հայերուն ծրագիրն էր վերածնունդ մը, զարթօնք մը իրականացնել զաւառի բազմութիւններուն մօտ. մինչ մեր պարագային՝ արիւնի պայքար մըն է մղուածը, լինելութեան ի խնդիր ուժերու եւ կամքերու գերագոյն լարում մը, եթէ անշուշտ կը հաւատանք թէ իբրեւ հայ կ'արժէ՝ ապրիլ ու տեւել:

1938 թ. առ

* * *

Կրթական այսպիսի համագգային մարմին մը, ամբողջ հայութիւնը բաղկացնող գլխաւոր տարրերու ներկայացուցչութիւնը պէտք է ունենայ իբրեւ իրեն նկարագիր: Ան յարանուանական խտրութիւններէ վեր պիտի ըլլայ, գաղափարական տարակարծութիւններ հոն մուտք պիտի չունենան, ո՛չ ալ խմբակային կամ անձնական փառասիրութիւններ պիտի կարենան ժամավաճառ ընել զայն: Համերաշխ գործակցութեան եւ ամենատարած սիրոյ մթնոլորտի մը մէջ է որ պիտի գործէ առաքելութիւն ունեցող այդ մարմինը, եւ այսպիսի կարելիութիւն մը մեր մտքին մէջ ո՛չ իսկ վայրկեան մը երկբայանքի նիւթ դարձած է: Որովհետեւ երբեք չենք հաւատացած ու ո՛չ մէկ ատեն պիտի հաւատանք Հայտանմխարան ըլլալուն առասպելին, մեր կողմէ մեզի նետուած անպատուութիւնը այդ զրպարտութեան: Ընդհակառակը, միշտ համոզուած եղած ենք թէ հայ իր քնութեամբ միտքան է ու միակամ, եւ թէ քաղաքական անբարենպաստ պայմաններ, ինչպէս նաեւ մեր աղգային գիտակցութեան բաւականաչափ կերպով զարգացած չըլլալը միայն անցեալին արգելք եղած են այսպիսի միասնականութեան մը կերտումին: Եւ սակայն մեր անցեալ թէ ներկայ կեանքը օրինակներ չունի՞ միութեամբ իրագործուած գեղեցիկ ծրագիրներու: Հ. Բ. Ը. Միութեան աւելի քան վաթսուոն տարուան զոյութիւնը ինքնին ամենէն համոզիչ փաստը չէ՞ այս ուղղութեամբ:

Եւ որեւէ ժամանակէ աւելի հիմա՛ պէտք ունինք ուժերու այդ միացման, բուն լարումին: Որովհետեւ մեր դպրոցները, իրենց կեանքի գրեթէ բոլոր մարզերուն մէջ, կը պարզեն անգոհացուցիչ կացութիւն մը: Կրթական համագգային մարմինի մը առաջին մտահոգութիւնը պիտի ըլլար, կը խորհնէր, կազմակերպումը վարժապետանոցի մը, պատրաստելու համար Հայ երիտասարդ ուսուցիչներ: Ըստ երեւոյթին, Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան վարժապետանոցը, ինչպէս նաեւ նման այլ մի քանի հաստատութիւններ բաւարար չեն ուսուցիչներու համար գոյութիւն ունեցող պահանջը գոհացնելու: Հաստատուած հայաշատ կեդրոնի մը մէջ, վարժապետանոցը պէտք է ըլլայ այն վայրը, ուր առողջ դաստիարակութեան մը սկզբունքները պիտի դարձնուին: Որովհետեւ հոն է որ, մանկավարժական ընդհանուր և արդիական սկզբունքներու ջամբումին զուգընթաց, վերագնահատումի աշխատանք մը պիտի կատարուի, կարող մասնագէտներու հսկողութեամբ: Վերագնահատում՝ մեր լեզուին, մեր մշակոյթին, մեր պատմութեան եւ մեր ներկային: Զգացական եւ ինքնախաբէութեան առաջնորդող ժամանակավրէպ լողուններէ ձերբազատ, առարկայական եւ գիտական այսպիսի լուրջ ուսումնասիրութիւն մը երեւան պիտի հանէ մեր ժողովուրդին քաղմբեւ արժանիքները, որոնք, հիմնուած առողջ եւ անաշատ դատողութեան մը վրայ, հետագային պիտի մատուցուին Հայ աշակերտներուն իբրեւ մեր սեփական եւ անկորնչելի հարստութիւնը:

Վարժապետանոցին մէջ կատարուած փորձարկութիւն-

ները, կարծիքներու եւ դրութիւններու շուրջ ստեղծուած դրական բանավէճերը հետզհետէ կարելիութիւն պիտի ստեղծեն կրթական համագգային մարմնի երկրորդ եւ շատ կարեւոր ձեռնարկին՝ հայերէն դասագիրքերու պատրաստութեան: Ամենէն հարեւանցի ակնարկ մը դպրոցներու մէջ գործածուող դասագիրքերուն վրայ ցոյց պիտի տայ անջրպետը մեր եւ տարբեր ժողովուրդներու միջեւ, այս ուղղութեամբ: Մասնաւորաբար հայերէն լեզուի եւ հայոց պատմութեան ձեռնարկները կը գտնուին գրեթէ խղճալի վիճակի մը մէջ: Ընդհանրապէս անգոհացուցիչ տպագրութեամբ եւ պատկերներով, բայց մանաւանդ՝ յաճախ բոլորովին անգոհացուցիչ բովանդակութեամբ, այդ դասագիրքերը չեն կրնար գրաւել Հայ աշակերտը, չեն կրնար զայն կապել լեզուին եւ պատմութեան: Խառնիճադանձ հայերէն մըն է որ կը գործածուի մեր դասագիրքերուն մէջ, հայերէն մը՝ ուր յաճախ քերականական կամ ուղղագրական տարրական կանոններ իսկ չեն յարգուիր: Նիւթերը՝ կամայական ընտրութեան արգիւնք, կը կատարուին 1900-ական թուականներու ոգիով եւ գնահատման արժեչափներով, եւ, ինչպէս շեշտեցինք, տղոց առօրեայ հետաքրքրութիւններու դաշտէն դուրս կը մնան: Ու տակաւին, դասագիրքերը պատրաստողներու եւ կամ զանոնք գործածող ուսուցիչներու համար որոշ չէ թէ Հայ աշակերտը լեզու՞ն պիտի սորվի թէ՛ գրականութիւն: Նախակրթարանի առաջին կամ երկրորդ կարգերու համար պատրաստուած հայերէնի դասագիրքերուն մէջ յաճախ կարելի է գտնել զուտ գրական արտայայտութեամբ նախադասութիւններ կամ ամբողջ պարբերութիւններ, որոնք միայն աշակերտին հասկացողութիւնը կրնան չփութեցնել եւ տեղի տալ անբաղձալի հետեւանքներու: Մեր խօսքը կը վերաբերի Հայաստանի մէջ արտասահմանի հայ վարժարաններուն համար պատրաստուած դասագիրքերուն եւս: Նոյնն է պարագան Հայոց պատմութեան գիրքերուն, ուր ոչ-ներկայանալի էջերով եւ ճապաղ ոճով պարզապէս կը վերապատմուին դէպքեր, թուականներու երկար չարքով մը: Հոս եւս անձնական նախասիրութիւններ մեծ դեր կը խաղան: Այս քանի մը հապճեպ դիտողութիւններն իսկ բաւարար պէտք է նկատուին՝ հայագիտական նիւթեր ընդգրկող դասագիրքերու պատրաստութեան խնդիրը ամենէն մտահոգիչ եւ անյետաձգելի հարցերու կարգը դասելու համար:

Կրթական համագգային մարմին մը տակաւին պէտք է ըզբաղի ուսուցիչներու նիւթական վարձատրութեան շատ կարեւոր եւ տակաւին ոչ մէկ լուծում գտած խնդրով: Նիւթական ապահովութիւնը ամենէն էական պայմաններէն մին է կրթական արդիւնաւոր գործունէութեան մը համար: Ժամանակն է, կը խորհինք, որ Հայ ուսուցիչէն ալիւս «ազգային գործ»ի համար «գոհողութիւն» չբախանալուի, երբ նման գոհողութեան մը կարիքը չկայ:

Բազմաթիւ են մեր կրթական կեանքի դժուարութիւնները: Բազմաթիւ են բայց ո՛չ անյաղթահարելի: Ալիսատիւք միակամ, կազմակերպենք մեր այսօրը վաղուան համար՝ որ մերն է:

Ա. Գ.